

Діловий клімат та реформи – очікування українського бізнесу у 2015 році

Проект «Ділова думка»

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Автори: Тетяна Олійник, Оксана Кузяків, Ірина Федець

2015

Діловий клімат на початку 2015 року – погляд підприємств

Опитування українських промислових підприємств, проведене Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на початку 2015 року в рамках проекту «Ділова думка», показує, що виробники оцінюють діловий клімат в країні та власну фінансово-економічну ситуацію гірше, ніж в попередньому кварталі. Найбільш гострими проблемами для підприємств є брак замовлень та брак обігових коштів. Значна частина промислових фірм також відчуває негативний вплив політичної ситуації в Україні. Підприємства не вважають, що їхнє становище та загальноекономічна ситуація зміняться протягом найближчого півріччя, однак очікують від Уряду конкретних кроків: податкових реформ та забезпечення рівних умов для всіх суб'єктів бізнесу.

В опитуванні взяли участь 312 підприємств постійної панелі проекту «Ділова думка», що представляють різні регіони України та галузі промисловості.

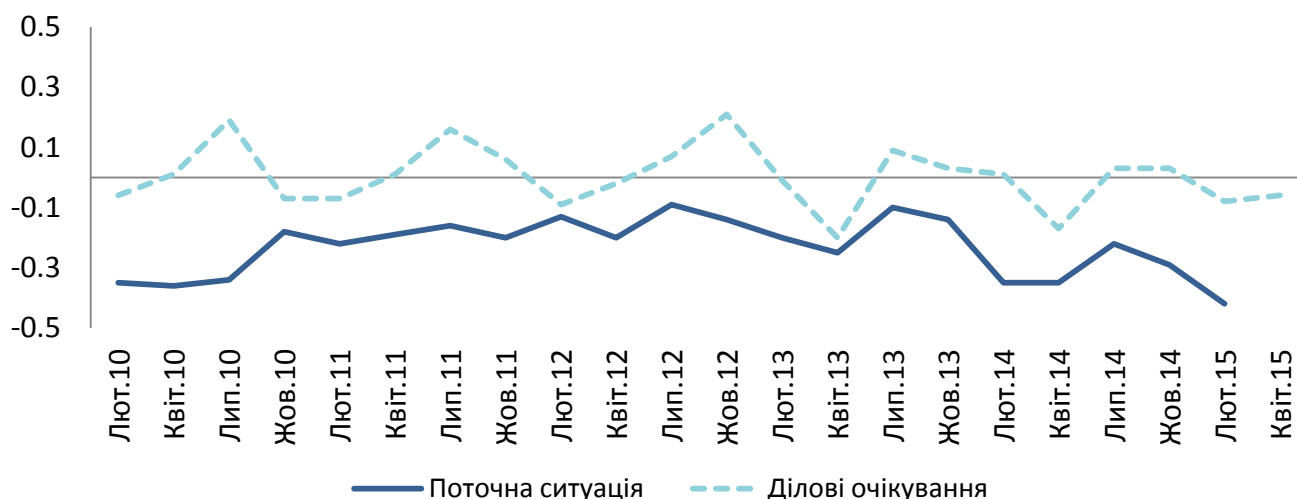
Діловий клімат – динаміка оцінок

На початку 2015 року українські промислові підприємства оцінили загальну економічну ситуацію в Україні гірше, ніж наприкінці 2014 року. Індекс оцінки ділового клімату опустився до нового мінімуму із 2009 року, знизившись до -0,42 у лютому 2015 року з рівня -0,29, де він знаходився у жовтні 2014 року.

За даними лютевого опитування практично жодне підприємство не дає позитивних оцінок економічній ситуації в країні: відповідна частка опитаних дорівнює 1,7%. Восени 2014 року вона складала 6,5%. 42,7% виробників оцінили діловий клімат негативно, а 55,6% – нейтрально. Для порівняння, у жовтні 2014 року 39,9% фірм давали негативні оцінки, а частка тих, хто оцінював загальноекономічну ситуацію нейтрально, становила 53,6%.

Між підприємствами різного розміру практично немає різниці в оцінках поточного ділового клімату. 45,4% малих підприємств, як і 40,9% середніх та 41,8% великих вважають загальноекономічну ситуацію негативною, а 53,7% малих фірм разом із 56,5% середніх та 57% великих ставлять нейтральні оцінки.

Рис. 1. Індеси ділового середовища

Діловий клімат – динаміка очікувань

Підприємства здебільшого не вважають, що загальноекономічна ситуація зміниться протягом наступних шести місяців. Два з трьох підприємств, опитаних у лютому 2015 року, (68,4%) вважають, що в найближчі півроку діловий клімат залишиться без змін. Кожен п'ятий респондент (18%) висловлює песимістичні очікування: на

думку цих підприємств, діловий клімат чекає подальше погіршення. Є і оптимістичні очікування: 13,6% фірм чекають, що через півроку загальноекономічна ситуація зміниться на краще.

Великі підприємства в основному не очікують змін економічної ситуації в Україні в найближчі шість місяців: відповідна частка складає 75%. Разом з цим малі та середні підприємства більше відрізняються між собою в прогнозах. Так, якщо 64,7% малих фірм вважають, що діловий клімат не скоро зміниться, то 20,6% з них очікують його погіршення протягом наступних півроку, а 14,7% сподіваються, що він покращиться. Подібно і 18,4% підприємств середнього розміру побоюються погіршення ділового клімату, а 15,8% чекають його покращення, тоді як 65,8% з них не очікують змін.

Прогнози бізнесу щодо ділового клімату не змінилися порівняно із попереднім опитуванням. Якщо індекс очікуваних змін загальноекономічної ситуації дорівнював -0,09 у жовтні 2014 року, то у лютому 2015 року він становив -0,06. У жовтневому опитуванні підприємства висловлювали подібні очікування: 20% респондентів вважали, що діловий клімат погіршиться, 12,8% чекали його покращення, а 67,2% не очікували змін.

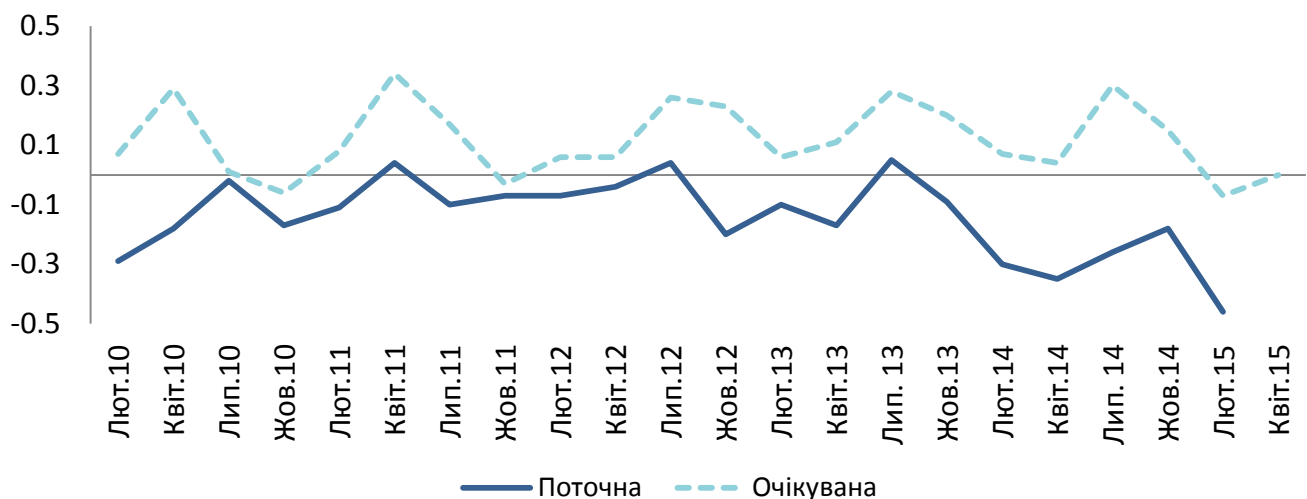
Оцінка фінансово-економічної ситуації на підприємстві

Динаміка оцінок фінансово-економічної ситуації була негативною на початку 2015 року. Збільшилася частка підприємств, які погано оцінюють власне становище. У жовтні 2014 року такі респонденти склали 33,8%, а у лютому 2015 року їх стало 45,2%. Натомість зменшилась кількість позитивних оцінок. Якщо у попередньому опитуванні 11,9% виробників вважали ситуацію на підприємстві доброю, то за даними лютого опитування цей відсоток скоротився до 1,3%. Половина підприємств (53,4%) вважають свою фінансово-економічну ситуацію задовільною. Такою ж була відповідна частка (54,3%) у жовтні 2014 року.

Оцінки фінансово-економічної ситуації великими, середніми та малими підприємствами збігаються. 47,7% малих фірм, як і 43,1% середніх та 45% великих вважають фінансово-економічне становище несприятливим. А частки опитаних, які оцінюють ситуацію на підприємстві задовільною, складають 52,5% великих, 56% середніх та 51,4% малих підприємств.

Індекс оцінки фінансово-економічної ситуації знизився із -0,18 у жовтні 2014 року до -0,46 у лютому 2015 року. Це новий негативний рекорд від 2009 року, до якого впав цей показник.

Рис. 2. Індeksi фінансово-економічної ситуації

Очікування щодо фінансово-економічної ситуації на підприємстві

Більшість підприємств не очікує змін власної економічної ситуації у наступному півріччі. Однак загальний показник очікуваних змін покращився за рахунок збільшення частки оптимістично налаштованих фірм.

У лютому 2015 року дві третини опитаних підприємств (69%) не очікували змін своєї фінансово-економічної ситуації протягом наступних шести місяців. Ця частка практично не змінилася за попередні три місяці: у жовтні 2014 року 68% підприємців вважали, що їхня ситуація не стане кращою чи гіршою.

Та відсоток позитивних очікувань зріс: тоді як у попередньому опитуванні 13,7% підприємств чекали змін на краще у власній фінансово-економічній ситуації, у лютому 2015 такі підприємства склали 17,2%. Відповідно, зменшилась частка песимістичних очікувань: відсоток підприємств, що висловлювали побоювання щодо негативних змін у фінансово-економічній ситуації, зменшився із 18,3% у жовтні 2014 року до 13,8% у лютому 2015 року. У результаті цього, індекс очікуваних змін фінансово-економічної ситуації зріс із -0,08 до рівня нуля.

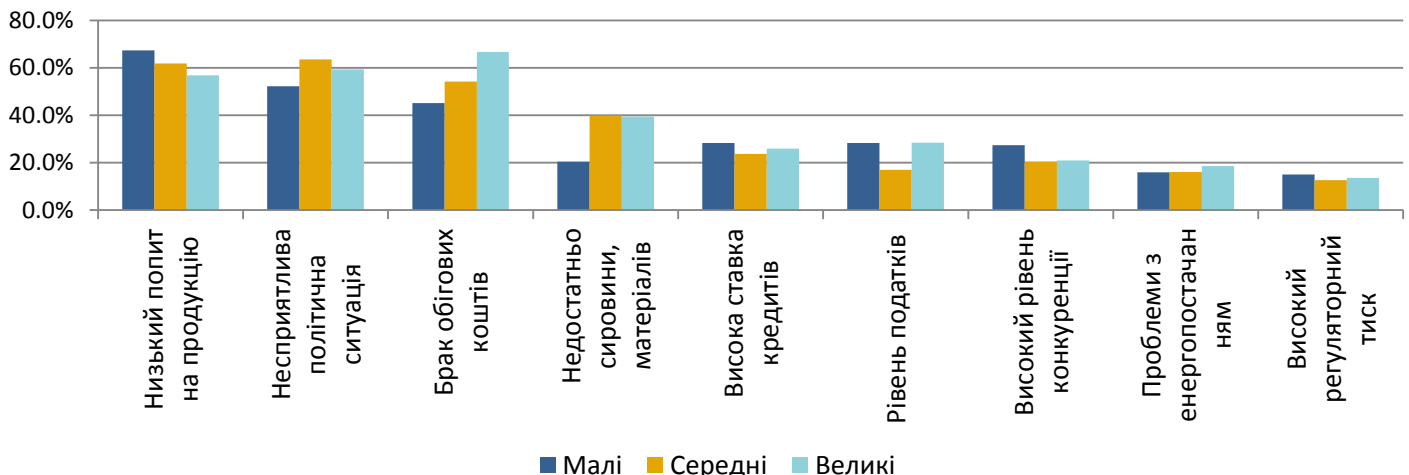
Як і з прогнозами щодо змін ділового клімату, думки малого та середнього бізнесу щодо змін фінансово-економічної ситуації більше різняться між собою, ніж погляди великих підприємств. Зокрема, 22,1% малих та 20,8% середніх фірм очікують позитивних змін у власній фінансово-економічній ситуації. З іншого боку, 14,7% малих та 13,9% середніх підприємств вважають, що їхнє фінансово-економічне становище, погіршиться. Відповідно, частка опитаних, що не очікують змін фінансово-економічної ситуації, становить 63,2% для малих підприємств та 65,35 для середніх.

Разом з цим, великі підприємства в основному не очікують змін свого становища у найближчі півроку. 79,4% з них не вважають, що ситуація зміниться, тоді як 12,7% висловлюють песимістичні очікування, а 7,9% – оптимістичні.

Фактори, які перешкоджають розвитку підприємства

Низький попит та несприятлива політична ситуація – це найголовніші перешкоди для розвитку промислових підприємств за підсумками IV-го кварталу 2014 року. Суттєвими стримуючими факторами є і брак обігових коштів та брак сировини і матеріалів. Найвагомішою перешкодою для промислових підприємств наприкінці 2014 року був низький попит на продукцію. Про цю проблему повідомили 62,5% опитаних підприємств, при чому вона помітно актуальніша для менших фірм. Так, 67,3% малих підприємств назвали брак попиту стримуючим фактором, тоді як серед великих підприємств ця частка становить 56,8%.

Рис. 3. Основні фактори, що перешкоджають розвитку підприємств, за оцінкою підприємств різного розміру

Все більше промислових підприємств скаржаться на несприятливу політичну ситуацію. У IV-му кварталі 2014 року 58,3% виробників віднесли політичні фактори до перешкод для власного розвитку. У III-му кварталі 2014 року відповідна частка опитаних складала 45,9%. Дещо збільшився і відсоток підприємств, яким бракує обігових коштів: з 50% у III-му кварталі 2014 року до 54% у IV-му кварталі 2014 року. Ця перешкода актуальна зокрема для великих підприємств: 66,7% з них відносять брак обігових коштів до стримуючих факторів. Про проблеми з ліквідністю повідомляють і 54,2% середніх та 45,1% малих підприємств. Кожному третьому виробнику бракує сировини чи матеріалів. Відсоток підприємств, що зустрічаються з цією перешкодою, зріс із 27,7% у III-му кварталі до 32,7% у IV-му кварталі. Великі та середні підприємства частіше повідомляють про цю проблему, ніж малі.

У IV-му кварталі 2014 року підприємства рідше скаржаться на такі негативні фактори, як високі кредитні ставки, надмірне оподаткування та несприятливий регуляторний клімат. Відсоток опитаних, які вказують на них, зменшився наприкінці 2014 року порівняно із попереднім опитуванням. Проте ці фактори залишаються вагомими перешкодами для розвитку бізнесу: про них повідомляє кожне четверте підприємство. Також менше фірм повідомляють про високий конкурентний тиск. Ймовірно, ці проблеми відійшли на другий план порівняно із більш критичними питаннями, пов'язаними із ринком збуту та загальною політичною ситуацією в країні.

Таблиця 1. Оцінка підприємствами перешкод зростанню виробництва у 2014 році.

	II '14	III '14	IV '14	IV '14 до III '14
Низький попит	62,7%	58,3%	62,5%	+4,2
Несприятлива політична ситуація	43,3%	45,9%	58,3%	+12,4
Проблеми ліквідності	57,9%	50%	54,2%	+4,2
Недостатньо сировини	33,6%	27,7%	32,7%	+5
Високі ставки кредитів	44,7%	35,7%	26%	-9,7
Надмірне оподаткування	32%	30,3%	24%	-6,3
Несприятливий регуляторний клімат	23,9%	28,7%	24%	-4,7
Високий регуляторний тиск	16,4%	20,1%	13,8%	-6,3
Зміни в економічному законодавстві	6,4%	9,6%	10,9%	+1,3
Корупція	5,1%	6,4%	5,8%	-0,6
Високий конкурентний тиск	29,6%	31,8%	23,1%	-8,7
Проблеми з енергопостачанням	4,8%	13,7%	16,7%	+3
Доступність кредитів	15,2%	14,6%	11,5%	-3,1
Застарілі технології	6,8%	11,5%	5,4%	-6,1
Недостатньо кваліфікованих працівників	4,6%	6,7%	4,5%	-2,2
Брак виробничих потужностей	3,1%	2,5%	4,2%	+1,7

Таблиця 2. Оцінка підприємствами бажаних заходів з боку держави (2010-2014).

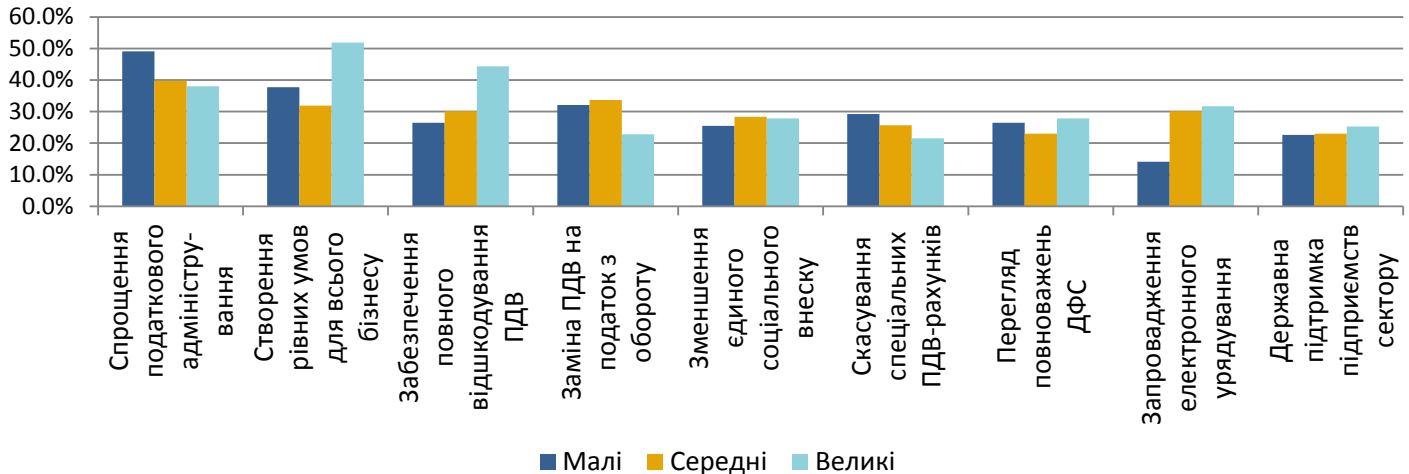
	IV '10	IV '11	IV '12	IV '13	IV '14
Зменшення єдиного соціального внеску	66,3%	79,2%	78,1%	67,8%	27,2%
Запровадження ринку с/г землі	10,1%	17,6%	10,3%	3,5%	5%
Заміна ПДВ на податок з обороту	26,7%	24,6%	23,5%	18,5%	30,2%
Запровадження повно масштабного електронного урядування	Н/З*	Н/З	Н/З	Н/З	24,8%
Перегляд повноважень ДФС, позбавлення її функцій інтерпретації законів та закріплення лише функції контролю за виконанням	60,1%	39,1%	25,7%	37,8%	25,5%
Зменшення втручання місцевих адміністрацій у діяльність підприємств	17,4%	20,1%	18,2%	8,4%	11,4%
Скасування спеціальних ПДВ-рахунків	Н/З	Н/З	Н/З	Н/З	25,8%
Створення дієвого механізму виконання законодавчих актів	22,6%	23,2%	36,4%	19,6%	21,5%
Мораторій на зміни та доповнення до законодавчих актів, що стосуються господарської діяльності підприємств	22,9%	35,6%	12,5%	10,8%	17,4%
Забезпечення повного відшкодування ПДВ	Н/З	Н/З	Н/З	Н/З	32,6%
Створення рівних умов для всіх суб'єктів бізнесу при веденні господарської діяльності	51,7%	33,9%	43,9%	33,2%	39,3%
Зменшення адміністративного тиску на ціни	31,6%	23,5%	21,3%	11,9%	10,4%
Державна підтримка підприємств Вашого сектору	36,1%	33,2%	38,9%	25,2%	23,5%
Спрощення податкового адміністрування	Н/З	Н/З	Н/З	Н/З	42,6%
Державна підтримка впровадження інноваційних заходів на підприємстві або в галузі	36,8%	21,8%	26%	22,7%	13,1%
Державна підтримка впровадження енергозберігаючих заходів на підприємстві	35,4%	23,5%	29,2%	19,2%	19,5%
Скасування податкових пільг (галузевих та індивідуальних пільг для окремих фірм)	32,3%	20,5%	35,4%	16,4%	14,8%
Інше	3,1%	4,8%	1,3%	2,4%	10,4%

* Не було такого запитання

Очікувані реформи

У 2015 році промислові підприємства очікують від Уряду у першу чергу податкових реформ та рівних можливостей. Найбільше опитаних підприємств (42,6%) вважають, що слід спростити податкове адміністрування. 32,6% очікують повного відшкодування ПДВ. Це особливо актуально для великих підприємств, 44,3% яких вважають це необхідним кроком з боку державної влади. 30,2% респондентів, особливо малі та середні фірми, висловились за те, щоб замінити ПДВ на податок з обороту. До того ж, 25,8% опитаних вважають, що потрібно скасувати спеціальні ПДВ-рахунки.

Рис. 4. Основні очікувані реформи за оцінкою підприємств різного розміру

Пріоритети реформ з точки зору підприємств змінились порівняно із попередніми роками. У 2014 році значно зменшилась частка підприємств, які вимагають зменшення єдиного соціального внеску: рік тому вони склали 67,8% від опитаних, а найбільшою їхня частка була у 2011 році, коли 79,2% виробників очікували цього кроку. Зараз відсоток таких підприємств зменшився до 27,2%.

Порівнюючи частки підприємств, які бажають пільг чи державної допомоги, із тими, які виступають за рівність умов для всіх, можна побачити, що у 2014 році відсоток останніх вищий за частки тих, хто очікує підтримки від держави. Так, 39,3% підприємств у 2014 році висловились за рівні умови для всіх суб'єктів бізнесу, тоді як 23,5% очікують державної підтримки для підприємств свого сектору, 19,5% – державної підтримки впровадження енергозберігаючих заходів на підприємстві, а 13,1% – державної підтримки впровадження інноваційних заходів. Більш того, частка підприємств, які орієнтовані на державну допомогу, зменшилась за останні 5 років, в той час коли відсоток виробників, що підтримують рівність для всього бізнесу, залишався значним протягом всього цього часу, сягнувши максимуму у 2010 році, коли 51,7% підприємств підтримували рівні умови для бізнесу.

Це може свідчити як про зміну ставлення виробників до ролі держави із регулятора, який сприяє підприємствам у визначених сферах, до такого, що забезпечує рівні умови для конкуренції, так і про те, що у зв'язку із складною економічною ситуацією в державі підприємства не очікують суттєвої допомоги із бюджетних коштів.

Крім цього, знов зростає частка виробників, які висловлюються за введення мораторію на зміни та доповнення до законодавчих актів, що стосуються господарської діяльності підприємств. У 2011 році цю пропозицію висували 35,6% фірм, до 2013 року їхня частка впала до 10,8%, а у 2014 році зросла до 17,4%. Також кожне четверте підприємство вважає, що Уряду слід переглянути повноваження Державної фіскальної служби та впровадити електронне урядування.

Про проект «Ділова думка»

Проект «Ділова думка» – це моніторинг, прогнозування та аналіз економічної активності в країні за допомогою інформації, отриманої «з перших рук» – безпосередньо від представників ділових кіл. Метою проекту є виявлення впливу економічної політики на розвиток бізнесу в Україні шляхом моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств. З 2002 року Інститут економічних досліджень та політичних консультацій продовжує опитування керівників 300 промислових підприємств України, яке було вперше розпочате в 1996 році. Згодом опитування було поширене на банківський та готельний сектори.

Про Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» – український аналітичний центр, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях з питань економічної політики. Інститут був заснований в жовтні 1999 року провідними українськими політиками та Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ. Наша місія – вироблення альтернативного погляду на ключові проблеми суспільного та економічного розвитку України.

Умови використання

Використання матеріалів дослідження дозволяється за умови посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (для інтернет-видань – гіперпосилання на www.ier.com.ua).